

СЕКЦІЯ 1. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

**Суліменко Л. А., к.е.н., професор,
Вітер С. А., ст. викл.,
кафедра бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту
Житомирського національного
агроєкологічного університету, м. Житомир**

Постановка проблеми. Для України агропромисловий сектор є однією з найважливіших сфер національної економіки. Тому його розвиток має важливе значення для нашої країни. Україна має найбільшу площу сільськогосподарських земель в Європі з близько 41 млн. га землі, з яких 32,5 млн. га використовуються для вирощування сільськогосподарських культур, а також родючі ґрунти та сприятливі природні умови для ведення сільського господарства.

Хоч і процеси глобалізації та євроінтеграції України дають перспективи доступу на світовий ринок для підприємств АПК, проте високі вимоги до стандартів якості продукції та її низька конкурентоспроможність потребують вивчення основних проблем, що призводять до негативних як економічних, так і соціальних наслідків в розвитку України в євроінтеграційному курсі. Тому доцільним на сьогодні є розробка заходів щодо підвищення ефективності функціонування АПК в умовах макроекономічної нестабільності та євроінтеграції. Важливим при цьому для України є вивчення та використання європейського досвіду розвитку аграрної політики.

Вклад основного матеріалу. Реалії сьогодення показують, що занепад та депресивний характер розвитку сільських територій є однією з проблем, що знижують ефективність функціонування АПК України. Це проявляється у відсутності

належного дорожньо-транспортного сполучення, достатньої кількості об'єктів ринкової, фінансової, підприємницької, інноваційної, соціально-побутової, комунікаційної та культурної інфраструктури. Сільське населення недоотримує соціально- побутових та медичних послуг, які переважно надаються в містах і районних центрах, що приводить до відсутності робочих місць. Такий характер соціально-економічного розвитку сільських територій спонукає жителів сіл, особливо сільську молодь, до міграції, де більш насичений ринок праці, розвинена соціальна-економічна інфраструктура і є кращі умови для задоволення особистих потреб. Ці фактори знижують зацікавленість у вирішенні актуальних господарських проблем сільських територій та стримують ефективно господарювання на селі та можливості підвищення рівня ефективності функціонування АПК, стають перешкодою розвитку підприємницької діяльності в аграрній сфері.

Про зниження темпів виробництва сільськогосподарської продукції в Україні свідчать дані таблиці 1., звідки видно, що протягом останніх трьох років темпи виробництва с.-г. продукції за всіма категоріями господарств знижуються.

Розвиток сільського господарства України значною мірою залежить від розвитку відповідних регіонів, тобто сільських територій. На думку економістів, головні проблеми і перешкоди розвитку сільських територій України, передусім, обумовлюють такі аспекти [1]:

1. Невисокий рівень якості життя та соціальної забезпеченості населення, обумовлений погіршенням дорожньо-транспортної, житлово-комунальної, комунікаційної та соціальної інфраструктури, нерозвиненістю мережі інституцій соціальних послуг, підтримки та допомоги.

2. Низький рівень розвитку підприємництва, ділової інфраструктури та використання в цих цілях природно-ресурсного потенціалу, застарілі методи господарювання, що гальмують процеси модернізації економіки села.

3. Погіршення екологічної ситуації та високий рівень енергетичної залежності економіки села, що загострює

проблему конкурентоспроможності аграрного виробництва, енергозабезпечення бюджетних та комунальних установ.

4. Погіршення якості людського капіталу.

5. Монофункціональний характер економічного розвитку сільських територій та низький рівень диверсифікації економіки села.

Таблиця 1.

**Аналіз виробництва продукції сільського господарства
за категоріями господарств
(у постійних цінах 2010 року; млн. грн)**

	2010 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р..	2017 р.
Господарства усіх категорій					
Продукція сільського господарства	194886,5	251427,2	239467,3	254640,5	249157,0
продукція рослинництва	124554,1	177707,9	168439,0	185052,1	179474,6
продукція тваринництва	70332,4	73719,3	71028,3	69588,4	69682,4
Сільськогосподарські підприємства					
Продукція сільського господарства	94089,0	139058,4	131918,6	145119,0	140535,2
продукція рослинництва	66812,7	105529,5	99584,7	113392,6	108601,1
продукція тваринництва	27276,3	33528,9	32333,9	31726,4	31934,1
у т.ч. фермерські господарства					
Продукція сільського господарства	11965,8	19188,8	18909,3	22101,4	21743,1
продукція рослинництва	10840,9	17847,0	17565,4	20705,3	20338,8
продукція тваринництва	1124,9	1341,8	1343,9	1396,1	1404,3

Джерело: [6]

Пріоритетними сегментами вивчення світового досвіду розвитку сільських територій в контексті реалізації державної політики забезпечення соціально-економічної безпеки є:

- 1) прикладні засади, інструменти та форми надання державної підтримки виробникам сільськогосподарської продукції;
- 2) існуючі механізми фінансування проектної діяльності на сільських територіях, що спрямовані на подолання диспропорцій регіонального розвитку;
- 3) фундаментальні основи, принципи і засади функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення та превентивні механізми запобігання концентрації надмірних обсягів земельного фонду в руках одного власника;
- 4) заходи стосовно протидії проявам рейдерських атак у сфері функціонування АПК;
- 5) інструменти та засоби забезпечення продовольчої безпеки держави (унікнення дефіциту продукції, забезпечення фізичної та економічної доступності продовольства, формування продовольчих резервів, гарантування безпеки продовольства, імпортозаміщення продуктів харчування, реалізації політики протекціонізму, підвищення ефективності функціонування АПК);
- 6) запобігання становленню монополізму на ринку аграрної продукції, формування добросовісного конкурентного середовища в аграрній сфері та забезпечення вільного доступу дрібних товаровиробників до інструментів ринкової торгівлі;
- 7) досвід диверсифікації видів економічної діяльності на сільських територіях;
- 8) практика становлення та розвитку вертикально-горизонтальних кооперативних структур з метою зменшення обсягів операційних і трансакційних витрат суб'єктів господарювання;
- 9) формування виробничо-господарських кластерів на сільських територіях;
- 10) організація раціонального природокористування, збереження природних потужностей екосистем сільських територій та забезпечення екологічної безпеки;

11) розбудова мережі суб'єктів дорадництва з метою зниження умов невизначеності прийняття управлінських рішень у середовищі сільського розвитку [1, с. 66-67].

У процесі реалізації державної політики в сфері соціально-економічної безпеки надзвичайно важливим є забезпечення ефективного формату функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення. Світовий досвід нівелювання загрози становлення монополізму на ринку аграрної продукції базується на формуванні насиченого конкурентного середовища за рахунок дрібних фермерів. З цією метою передбачено строге обмеження концентрації сільськогосподарських угідь у руках одного власника. Так, у Данії земельні наділи в користуванні одного фермера не можуть перевищувати 30 га, який обов'язково повинен мати фахову освіту або ж досвід господарювання в аграрній сфері, в Угорщині встановлено обмеження на рівні 300 га, у Румунії – 200 га, в Японії та Південній Кореї – не більше 3 га, відповідно. У країнах Західної Європи можливості для розширення площі користування сільськогосподарських угідь фермерами строго обмежені. Для цього регіону в сфері регулювання відносин з приводу користування сільськогосподарськими угіддями поширеним є інститут оренди. Зокрема, частка орендованих земель у Бельгії становить 68 %, Франції 53 %, Німеччині 78 %. Головними суб'єктами виробництва сільськогосподарської продукції в Німеччині є сімейні фермерські господарства, середній розмір яких становить 17 га. У понад 50 % господарств площа угідь не перевищує 10 га, при цьому лише 5,5 % ферм мають у користуванні земельні ділянки більше 50 га [2].

Для України цінним може бути досвід сусідньої Польщі. Так, з метою врегулювання відносин на ринку землі в Польщі створено спеціалізоване Агенство сільськогосподарської власності державної казни, що виконує посередницькі функції в процесі купівлі-продажу. При цьому перевага придбання сільськогосподарських угідь першочергово надається місцевим жителям і покупцям, що мають досвід ведення сільського господарства. Розмір типового фермерського господарства

становить 5-10 га. при цьому лише 9 % господарств обробляють угіддя площею, що перевищує 100 га.

Диференціального підходу при проведенні грошової оцінки сільськогосподарських угідь дотримуються в Чехії, де в основу її вартості покладено критерій родючості. Пріоритетне право на купівлю земельної ділянки надається: 1) чеським фермерам, у приватній власності яких перебуває не менше ніж 10 га і які на постійній основі працюють у межах територіальної громади мінімум три роки; 2) орендарям ділянок площею до 500 га за умови, якщо вони винаймають їх понад три роки [3].

В економічно розвинених країнах розроблено механізми, що передбачають першочергове право фермерів на володіння землями сільськогосподарського призначення. Це унеможливує спекуляції на ринку та мінімізує ризики продажу земельних угідь іноземним громадянам чи їх підставним особам. Так, у Франції функціонує прозорий механізм ретельного розгляду кандидатур потенційних покупців сільськогосподарської землі спеціалізованою комісією, до складу якої входять місцеві фермери, нотаріуси, представники адміністрацій та органів місцевого самоврядування. При прийнятті рішення щодо надання дозволу на придбання сільськогосподарської землі головним критерієм є ресурсна спроможність потенційного покупця забезпечити максимальну ефективність її використання. Законодавством передбачено комплексний моніторинг за цільовим використанням сільськогосподарських угідь, дотриманням засад раціонального природокористування та збереженням родючості ґрунтів [4].

Структурною складовою процесу забезпечення соціально-економічної безпеки є страхування потенційних ризиків. Для прикладу, у Канаді страхування ризиків в аграрній сфері чітко структуризовані в межах діючих спеціалізованих програм: 1) програма страхування врожаю. Максимальне покриття за цією програмою можливе до 80 % вартості прогнозованого врожаю; 2) програма підтримки стабілізаційного фонду доходів – передбачає створення накопичувального довгострокового фонду сільськогосподарських виробників, що формується за рахунок приватного та державного капіталів, шляхом періодичного

внесення грошових коштів на спеціалізованій депозитний рахунок; 3) програма допомоги на випадок настання стихійного лиха. При цьому, 60 % коштів субсидується за рахунок федерального бюджету, а 40 % – регіонального. Програми включають декілька видів страхових продуктів, що підвищує рівень страхового покриття виробництва сільськогосподарської продукції та зменшує вартість страхової послуги [5].

Висновки. Імплементация зарубіжного досвіду державної політики забезпечення соціально-економічного розвитку сільського господарства та впровадження передових практик зарубіжного досвіду у вітчизняних умовах потребує обґрунтування та розробки механізмів їх адаптації для реалізації прикладних засад державної політики.

Література:

1. Напрями та засоби розвитку сільських територій в контексті зміцнення соціально-економічної безпеки України: [монографія] / За ред. д.е.н., проф. Т. Г. Васильціва, к.е.н., доц. В. В. Бойка. Львів: Ліга-Прес, 2016. 260 с.
2. Ринок землі: зарубіжний досвід. URL: <http://selpu.info/?p=231>.
3. Данкевич В. Є. Методологічні уроки Європейського досвіду розвитку земельних банків. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки), 2014. №4 (28). С. 32-38.
4. Макарова В. В. Зарубіжний досвід функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення. – URL: http://www.rusnauka.com/21_DNIS_2009/Economics/49110.doc.htm.
5. Александрова М. М. Закордонний досвід формування та розвитку систем страхування сільськогосподарських культур. Міжнародний збірник наукових праць, 2011. Випуск 2 (20). С.18-28.
6. Статистичний збірник «Сільське господарство України за 2017 рік». Сайт державної служби статистики України – URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm